

Çocuk istismarı ve ihmali eğitiminde psikodrama yönteminin kullanılması

Use of psychodrama method in trainings about child abuse and neglect

Figen Sahin Dagli¹, Candan Taşkıran², Margorit Rita Krespi³, Bahar Gökler⁴

¹Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları AD Emekli Öğretim Üyesi <https://orcid.org/0000-0002-6678-9791>

²Uzm.Dr., Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD <https://orcid.org/0000-0001-6116-2730>

³Doç.Dr., İstinye Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü <https://orcid.org/0000-0002-6036-0767>

⁴Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD Emekli Öğretim Üyesi <https://orcid.org/0000-0003-3478-2808>

ÖZET

Amaç: Gelecekteki meslek yaşamlarında istismara uğramış çocukla karşılaşma olasılığı olan bölümlerde öğretim gören üniversite öğrencilerinin eğitiminde çocuk istismarı ve ihmali ana bir konu olarak yer almalıdır. Çocuk istismarı gibi önemli ve özellikli bir konunun eğitiminde psikodrama yönteminin kullanılması yeni bir yaklaşımdır. Bu çalışmada, üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen çocuk istismarı ve ihmali eğitiminde psikodrama yönteminin kullanılmasının sonuçları incelenmiştir. **Yöntem:** Bu eğitim 11 katılımcı tarafından tamamlanan bir öğrenci grubu ile 16 hafta boyunca haftada bir gün 2,5 saat süren oturumlarla gerçekleştirilmiştir. Eğitimin katılımcılara olan etkileri, nicel ve nitel yöntemlerle değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Nicel değerlendirme için eğitim öncesi ve sonrası yapılan bilgi testinde puan ortancaları sırasıyla 33 ve 39 bulunmuş olup bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır. ($p < 0.05$). Farkındalık testinde ise eğitim öncesi ve sonrası puan ortancaları sırasıyla 85 ve 89 olup, puanlarında eğitim sonrasında yükselme olmakla birlikte bu artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0.65$). Eğitim sonrasında yapılan nitel değerlendirmede ise odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş, bu görüşmeye katılan öğrenciler bu eğitimin kişisel farkındalık düzeyi ve empati becerilerinde artışa neden olduğunu, çocuklar ve istismar ile ilgili haberlere daha duyarlı hale getirdiğini, insanları yargılamamayı öğrettiğini, gelecekteki mesleklerini daha iyi yapabilme konusunda cesaretlendirdiğini belirtmişler, ayrıca istismara uğrayan çocuğa multidisipliner yaklaşımın önemini anladıklarını söylemişlerdir. **Sonuç:** Algılanan bu yararlar psikodrama yönteminin çocuk istismarı ve ihmali alanında yapılan eğitimlerde kullanılmasının yararlı olabileceğine işaret etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk ihmali, çocuk istismarı, psikodrama, eğitim

(*Klinik Psikiyatri* 2019;22:175-186)

DOI: 10.5505/kpd.2018.38247

SUMMARY

Objective: Child abuse and neglect should be a main topic in trainings of students who have a possibility to encounter a neglected and abused child in their future professional lives. Use of psychodrama in training such an important and sensitive subject is a novel approach. In this study, it is aimed to evaluate the effects of psychodrama method for the training about child abuse and neglect given to university students. **Method:** In this training, a group of 11 students attended the 16 week course, once a week for 2,5 hours. The effects of the training were evaluated by quantitative and qualitative methods. **Results:** For quantitative analysis pre and post training knowledge tests revealed scores of 33 and 39 respectively. The difference was statistically significant ($p < 0.05$). Awareness test scores for pre and post training evaluation were 85 and 89 respectively. Although there was an increase after training this increase was not statistically significant ($p = 0.65$). Focus group interview which was performed for qualitative analysis revealed that the training increased the participants' awareness and empathy, made them more sensitive for the news about children and child abuse, taught them not to judge people, encouraged them for their future career and made them understand the importance of multidisciplinary approach. **Discussion:** These perceived benefits indicate that psychodrama method may be used to teach the topic of child abuse and neglect.

Key Words: Child neglect, child abuse, psychodrama, training

GİRİŞ

Ülkemizde yaşayan 7-18 yaş arası çocukların % 25'nin ihmale, % 43'ünün fiziksel, % 3'ünün cinsel ve % 51'inin duygusal istismara maruz kaldığı belirlenmiştir (1). Ergenlerde tüm yaşam boyu yaşanan psikolojik ve fiziksel olumsuz çocukluk çağı deneyimleri ve ihmal sıklığının yaşa göre % 42,6 ila % 70,5 arasında değiştiği gösterilmiştir (2). Türkiye'de 2257 üniversite öğrencisinde gerçekleştirilen olumsuz çocukluk çağı deneyimleri araştırmasında da fiziksel istismar % 21,1; cinsel istismar % 7,9; duygusal istismar % 9,8; duygusal ihmal % 8,8; fiziksel ihmal % 5,7 ve aile içi şiddet % 18,4 olarak bulunmuştur (3).

Çocuğun istismarı bedeninde ve ruhunda, onarması güç yaralar ve sakatlıklar bırakabilen önemli bir sağlık sorunudur (4). İstismar ve ihmale uğramak bir çocuğun yaşamını ağır bir şekilde etkiler. Fiziksel istismar çocukta çeşitli boyutlarda yaralanma ve sakatlıklara, hatta ölüme yol açabilir. Cinsel istismar ise yine fiziksel yaralanmaya neden olabileceği gibi, çocuğu cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından da riske sokabilir. Ancak bu etkilerden çok daha sık olarak her tür istismar ve ihmalde, çocuk duygusal olarak örselenmektedir. Bunun sonucunda, çocukta duygusal sorunlar ortaya çıkabilmekte ve bu sorunlar uygun şekilde ele alınmadığında yaşam boyu sürecek sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında depresyon, anksiyete, kişilik bozuklukları gibi ruh sağlığı sorunları başı çekmektedir (5). Çocukluk çağı cinsel istismarının erişkin dönemde madde bağımlılığı ve kendine zarar verme davranışları riskini artırdığı da gösterilmiştir (6, 7).

Olayın çocukta yarattığı etkilere ek olarak, olay resmi makamlara yansıdığına sistemlerdeki aksaklıklar ve sistemler arasında işbirliğinin yetersizliği nedeniyle bazen çocuğu olayın kendisinden bile daha fazla örselenebilmektedir. Çocuğa bu ikincil örselenmeyi yaşatmamak için çocuk koruma sistemi içinde çalışan tüm profesyoneller bilgi ve deneyim sahibi olmalı ve sistemin diğer parçalarında görev alan uzmanlarla işbirliği içinde çalışabilmelidirler (8). Bu nedenle istismar olgularına en uygun tedavi ve izlem yaklaşımı multidisipliner bir ekip çalışması ile sağlanabilir. Sağlık

kuruluşları içinde çocukla ilgili değişik uzmanlık dallarından hekimlerin yer aldığı Çocuk Koruma Birimleri'nin kurulması bu nedenle önemlidir ve en ideal tedavi ve izlemin yapılabilmesini sağlar. Bu birimin çocuğun korunmasından sorumlu Sosyal Hizmet Kuruluşları ve hukukçularla işbirliği içinde çalışması ile çocuğun öncelikli yararı gerçek anlamda korunabilmiş olur (9).

Çocuk koruma alanında çalışan uzmanların belirlenmiş yeterlikleri kazanmış olarak yetişmeleri sunacakları hizmetin kalitesi açısından çok önemlidir. Aynı zamanda bu uzmanların çok disiplinli bütüncül yaklaşım kavramını anlamaları ve farklı disiplinlerle işbirliği ve eşgüdüm içinde çalışabilmeleri de şarttır. İlgili uzmanlıkların lisans eğitimlerinde mesleki yeterlik için gerekli bilgiler verilse de disiplinlerarası yaklaşım çalışmaları daha zayıf kalmaktadır. Bu eksiklikleri tamamlamak için yenilikçi eğitim süreçlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Psikodrama yenilikçi alternatif bir yöntem olarak bu alanda kullanılabilir. Psikodrama insanların, duygularının, yaşam tarzlarının, içsel yaşantılarının, çatışma ve motivasyonlarının farkına varmalarını sağlar. Psikodramada bu kendini keşfetme sürecine eylem içindeyken ulaşıldığından, Moreno (1946) bu süreci "eylem içgörüsü" olarak adlandırmıştır (10). Eylem içgörüsü çeşitli biçimlerde eylemle öğrenmenin bir sonucudur. Duygusal, bilişsel, imgesel, davranışsal ve kişiler arası öğrenme deneyimlerinin bir bütünü olarak tanımlanır. Psikodramada geçmişte kalan belli bir olaya ilişkin anılar, sonuçlanmamış süreçler, fanteziler, rüyalar kişiyi gelecekte karşılaşılabilecek risklere hazırlayan kurgular, şimdi ve burada ya da ilgili ruhsal süreçlerin prova edilmemiş ifadeleri gibi durumları içeren pek çok sahne canlandırılır. Bu sahneler ya gerçek hayatta yaşanan olaylardan alıntılardır ya da içsel ruhsal süreçlerin dışavurumlarıdır (10).

Çocuk istismarı ve ihmali kavramını psikodrama yoluyla öğretme düşüncesi yeni bir yaklaşımdır. Bu alanda dünyada ve Türkiye'de çok az sayıda uygulama yapılmıştır. Gülpınar ve ark (2013) Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği kapsamında UNICEF'in desteği ile yaptığı projede özellikle üniversitelerdeki "Çocuk Koruma Merkezleri"nde çalışan uzmanlara yönelik bir

eğitim programı hazırlanmıştır (11). Bu programda çocuğun istismar ve ihmaline ilişkin temel kavramlara ek olarak, ilkeler, bütüncül yaklaşım ve değerlendirme ele alınmıştır. Gökler'in (2013) çalışmasında, çocuk koruma birimlerinde görev yapan sağlık çalışanları, sosyal hizmet uzmanları, psikolog ve psikolojik danışmanlara sunulan eğitim kapsamında iki olgu üzerinden, psikodrama teknikleri kullanılarak ihmal ve istismara uğradığı düşünülen çocuk, ergen ve aileleriyle görüşme teknikleri öğretilmiş ve bu görüşmeler yoluyla katılımcıların uygun beceri ve tutum geliştirmelerine destek olunmuştur (12). Katılımcılardan gelen geribildirimler bu yöntemin oldukça yararlı olduğunu ve daha derin bir öğrenme süreci oluşturduğunu fark edilmesini sağladığı yönünde olmuştur.

Bu çalışmada ise, üniversite öğrencilerine uygulanan çocuk istismarı ve ihmali eğitiminde psikodrama yönteminin kullanılmasının sonuçları değerlendirilirken, bu yöntemin öğrencilerde çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi ve farkındalık artışına, empati yeteneklerinde olumlu yönde bir değişime, çocuklara yönelik şiddet olgularıyla karşılaştıklarında ele alabilme becerilerinde artışa, ekip çalışmasının önemini anlama ve bütüncül yaklaşılabilir konusunda etkinlik kazandırılmasına etkisi araştırılmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Nitel Değerlendirme Çalışması

Katılımcılar 2014-2015 eğitim yılında Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği gençlik kolu çalışmalarında yer almak üzere eğitime katılan üniversite öğrencilerinden gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Eğitimin duyurusuna başvuran 58 öğrenciyle bireysel görüşme yapılmış, daha önce grup çalışması yapma deneyimleri, tanı almış bir psikiyatrik hastalıkları olup olmadığı, psikolojik destek alıp almadıkları, aldılarsa psikolojik destek süreçleri, bu eğitime katılmayı isteme nedenleri, gönüllülük düzeyleri gibi etmenler dikkate alınarak 14 kişilik bir ilk grup oluşturulmuştur. Katılımcılar Tablo 1'de kısaca tanıtılmıştır. Çalışmaya alınma

ölçütleri "çocuk alanında çalışma olasılığı olan bir mesleğin eğitimini görüyor olması, tedavi gerektiren herhangi bir psikiyatrik bozukluğu olmaması, öngörüşmede kendini tanıma ve geliştirme konusunda istekli olup, bu konudaki becerilerini geliştirmek istemesi" olarak belirlenmiştir. Çalışmadan dışlanma ölçütleri ise "çalışmaya alındıktan sonra katılım sürekliliğini sağlayamayacak olması ya da çalışmanın sürekliliğini sağlayamayacak şekilde devamsızlık yapılması" olmuştur. Bu üyelerin ikisi (M, N) yalnızca ikinci oturuma katılıp daha sonra devam etmemişlerdir. Bir üye (H) 8. oturumdan sonra bu eğitim ile çıkan başka bir çalışması nedeniyle gruptan ayrılmış ve 16 haftalık grup süreci 11 üye ile tamamlanmıştır.

Nitel Değerlendirme Çalışması

Nitel araştırmaların olaylara dair yorumlayıcı ve doğal bir yaklaşımı vardır. Bu, nitel araştırmaların olayları, insanların onlara attıkları anlamlar açısından yorumlamaya çalışması anlamına gelir (13). Nitel araştırmaların bir diğer özelliği tümevarımsal olmalarıdır, yani nitel çalışmalarda araştırmacılar önceden var olan kuramsal bilgi veya varsayımlar yoluyla veriyi değerlendirmezler. Bir durumu derinlemesine incelerler ve veriler aracılığıyla bir kuram oluşturmaya çalışırlar.

Nitel çalışmalarda görüşme yapılan kişi sayısından çok, görüşülen kişilerden elde edilen ayrıntılı ve zengin veriler önem taşır. Nitel araştırmalarda az sayıda insandan çok ayrıntılı ve zengin veriler

Tablo 1: Katılımcıların demografik bilgileri

Harf	Yaş	Cinsiyet	Bölüm	Sınıf
A	19	Kadın	Sosyal Hizmet	2
B	20	Erkek	Çocuk Gelişimi	2
C	21	Kadın	Psikoloji	4
D	22	Kadın	PDR	3
E	20	Kadın	Sosyal Hizmet	3
F	20	Kadın	Psikoloji	3
G	21	Kadın	Psikoloji	4
H	19	Kadın	Sosyal Hizmet	3
I	21	Kadın	PDR	4
J	20	Kadın	PDR	3
K	20	Kadın	PDR	3
L	21	Kadın	Psikoloji	4
M	19	Kadın	Sosyal Hizmet	2
N	19	Kadın	Çocuk Gelişimi	2

gelişimi, sosyal hizmet) olup, 16 haftalık psikodrama eğitim programını tamamlamış kişidir.

İşlem

Nitel Değerlendirme Çalışması

Katılımcılar 16 hafta boyunca haftada bir gün 2,5 saat süren eğitime katılmışlardır. Eğitim oturumları bir üniversite hastanesinde bulunan bir eğitim ve toplantı odasında gerçekleştirilmiştir. Çalışma boyunca yöneticiye (FŞD) bir çocuk psikiyatristi olan ve psikodrama konusunda eğitim almış yardımcı yönetici (CT) eşlik etmiştir. Grup sürecindeki toplam 16 oturumun içerik planlaması; ilk 4 oturumda genel psikodrama yöntemlerinin anlaşılabilir uygulanabilmesine yönelik çalışmalar ('Psikodramaya alışıyoruz', 'Hadi spontan olalım', 'Protagonist oldum', 'Kaybettiklerim-bulduklarım' başlıklı oturumlar), takip eden 11 oturumda ise çocuk istismarı ve ihmali kavramı üzerinde çalışmayı sağlayacak senaryolar içerecek şekilde yapılmıştır. Bu 11 oturumun başlıkları: 'İstismar Kavramına Giriş', 'Duygusal İstismar', 'Fiziksel İstismar', 'Fiziksel İstismarın Uzun Dönem Etkileri', 'Cinsel İstismar', 'Ensest', 'Cinsel İstismara Uğramış Çocuğa Yaklaşım', 'Karşılansız Gereksinimlerimiz: İhmal', 'İçimizdeki Zıt Yönlerimiz / Duygusal İstismar', 'Oyun mu? İstismar mı?', 'Gazete Haberlerinde Çocuk İstismarı' olarak planlanmış olup son oturumda da grupla vedalaşma ve kapanış yapılmıştır. Genel olarak psikodrama çalışmalarında senaryo kullanımının katılımcıların doğallığını ve spontanlığını engelleyebileceği düşünülse de, bu çalışmanın çocuk istismarı konusunda eğitim verme amacı taşımasında ötürü oturumlar özellikle bu şekilde yapılandırılmıştır. Her oturuma ısınma çalışması ile başlanmış, ardından çalışılacak senaryo yönetici tarafından anlatılmıştır. Senaryo verildikten sonra katılımcılar istedikleri rolleri seçmiş ve sahneleri oluşturmuşlardır. Oyun sırasında yönetici gerektiğinde eşleme, rol değiştirme ve ayna yöntemlerini kullanarak yardımcı egoların da senaryodaki kişilerle empati yapmasını sağlamıştır. Senaryonun oynanması bittikten sonra rol ve özdeşim geribildirimleri yapılmış, en sonunda da yönetici hem süreç analizi hem de o gün işlenen konunun eğitim hedeflerini

içeren bir toparlama yaparak oturumu kapatmıştır. Oturumlarda bir nedenle katılımcıların çalışmak istediği önemli bir durum ortaya çıktığında da bu doğal akışa izin verilmiştir.

Nitel Değerlendirme Çalışması

16 haftalık eğitimin bitiminden yaklaşık 1 ay sonra odak grup görüşmesi konusunda deneyimli bir akademisyen klinik ve sağlık psikoloğu (MRK) tarafından odak grubu görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesi yaklaşık 1,5 saat sürmüştür.

Veri Toplama

Nitel Değerlendirme Çalışması

Çalışma öncesinde birtakım nicel ölçüm araçlarıyla değerlendirme yapılmıştır. Ölçüm araçları olan Bilgi Testi ve Farkındalık Ölçeği bir tez çalışması sırasında geliştirilmiş ve ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır (16). Bilgi Testi 5 seçeneği çoktan seçmeli 50 sorudan oluşmaktadır. Bilgi testinin kapsamı genişletilerek anlatılan her konu için ayrı ayrı belitke tablosu hazırlanarak ve sonuçta tüm dersler için orta çocuk istismarı ve ihmali öğrenim hedefleri ve beklenen davranışları oluşturularak sağlanmıştır. Farkındalık Ölçeği 4 alt grup (fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmali) altında toplanabilen, toplam 20 maddeden oluşan, beşli likert tipi bir ölçektir. Çalışma sonrasında bu ölçüm araçlarıyla değerlendirme tekrarlanmıştır.

Nitel Değerlendirme Çalışması

Odak grup görüşmesi genel görüşme yaklaşımına göre yürütülmüştür. Bu yaklaşıma göre, görüşme başlamadan önce bir takım konu başlıkları taslak halinde hazırlanır ve soruların soruluş sırası ve ifadesi görüşmenin akışına göre belirlenir (17). Görüşmede katılımcılar katıldıkları eğitim hakkındaki düşüncelerini ve çalışmanın kendilerinde yarattığı etkileri ayrıntılı olarak anlatmışlardır. Görüşmenin hızı ve konu başlıklarının sıralaması katılımcılara göre belirlenmiştir. Görüşmeler sesli olarak kaydedilmiş ve ses kayıtları katılımcı kimlik bilgisi olmadan

yazıya geçirilmiştir.

Veri Analizi

Nicel Değerlendirme Çalışması

Nicel verilerin istatistiksel analizi için SPSS Windows 16.0 programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler kesikli sayısal değişkenler için ortanca minimum-maksimum (min-maks) şeklinde, nominal değişkenler ise gözlem sayısı ve yüzde (%) biçiminde gösterilmiştir. Bilgi testi ve farkındalık testi ile yapılan nicel değerlendirmede gruplar arası puan ortalamalarının istatistiksel farkını değerlendirmek için bağımlı gruplarda Wilcoxon testi kullanılmıştır. $p < 0,05$ için sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Nitel Değerlendirme Çalışması

Bu çalışmada nitel verilerin analizinde Gömülü Teori'nin (18) analiz teknikleri kullanılmıştır. Ses kaydı alınan odak grubu görüşmesinin çözümlenmesinden sonra analiz verilerden ortaya çıkan eğilimler ışığında tümevarım yöntemi ile yapılmıştır (17, 19, 20). Veri analizinde karar birliğine varma süreci literatürle uyumlu bir şekilde yürütülmüştür (21, 22). Önce yazarlardan biri, daha sonra da diğer yazarlar ayrı ayrı görüşmelerin çözümlenmelerini okuduktan sonra görüşmeler tüm yazarlar tarafından beraberce tartışılmıştır. Üç katılımcı üzerine temellendirilen birincil analizin sonrasında odak grubu görüşmelerine devam edilmesinin teorik doyuma ulaşmak açısından yararlı olabileceği düşünülmüştür. Ancak daha fazla odak grubu görüşmeleri yapmak pratikte karşılaşılan engellerden dolayı (katılımcı öğrencilerin bir kısmının nitel değerlendirme sırasında şehir dışında olması, sınav tarihleriyle çakışması ve mezun olması gibi nedenlerden) mümkün olmamıştır. Verilerin analizlerinden elde edilen temaların okuyucuya gösterilmesi için yeterli sayıda çözümlene materyali verilmiştir. Bu verilerin güvenilirliğini sağlamaya yardım etmiştir. Bu çalışmada geçerlilik açısından, tutarlılık, kuramsal ve katalitik geçerliliğe odaklanılmıştır (23). Özellikle katalitik geçerlilik yoluyla verilerin ve yorumların psikodrama uygulamalarına ve konuyla ilgili araştırmalara katkısı üzerinde durulmuştur.

BULGULAR

Nicel Değerlendirme Bulguları

Katılımcıların her birinin eğitim başlamadan önce ve eğitimden sonra yapılan Bilgi Testi puanları Tablo 2'de sunulmuştur. Grubun eğitim öncesi Bilgi Testi puanları 25-41 arasında değişmekte olup, ortanca olarak 33 iken eğitim sonrası Bilgi Testi puanları 33-41 arasında değişmekte olup, ortancası da 39 olarak bulunmuştur. Eğitim öncesi ve sonrası puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p = 0.05$).

Katılımcıların her birinin eğitim başlamadan önce ve eğitimden sonra yapılan Farkındalık Ölçeği puanları Tablo 3'te sunulmuştur. Grubun eğitim öncesi Farkındalık Ölçeği puan ortancası 85 (min:77- maks:92) iken eğitim sonrası Farkındalık Ölçeği puan ortancası 89'a (min:77-maks:91) yükselmiştir. Ancak eğitim öncesi ve sonrası puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0.065$).

Nitel Değerlendirme Bulguları

Katılımcıların görüşleri iki grupta toplanabilir: psikodrama eğitiminin yararları ve psikodrama eğitimini geliştirme önerileri. Aşağıda verilen bulgularda yer alan numaralar katılımcılara eğitim sırasında verilen alfabetik simgelerle değil, odak grubu görüşmesi sırasında kendilerine verilen numaralarla tanımlanmıştır: A-2 numara, C-1

Tablo 2: Katılımcıların eğitim öncesi ve sonrası Bilgi Testi puanları

Üye	Ön test puanı	Son test puanı
A	25	33
B	41	38
C	30	41
D	35	41
E	31	34
F	33	41
G	37	41
I	37	39
J	33	38
K	34	40
L	33	34

$P < 0.05$ Wilcoxon İşaretsiz sıralar testi

Tablo 3: Katılımcıların eğitim öncesi ve sonrası Farkındalık Ölçeği puanları

Üye	Ön test puanı	Son test puanı
A	81	79
B	91	90
C	89	88
D	82	91
E	81	82
F	91	92
G	78	83
I	85	90
J	77	77
K	85	89
L	90	91

P=0.065 Wilcoxon İşaretli sıralar testi

vurgulamıştır: 'Belki çocuk uyduruyordur' diyenler çıkabilir karşımıza ama biz bunlarla baş etmeyi öğrenmeliyiz yani gerekirse bi yardım almalıyız başka kişilerle işbirliği içinde olup o çocuğu da yalnız bırakmamamız gerekir. Ayrıca, bu durumun (3) bir insanı kötü hissettirebileceğinin yanında tehdit unsuru olarak da ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır. Örneğin 2 numaralı katılımcı bir çocuk cinsel istismar vakasını bir arkadaşının yetkililere rapor etmesi durumunda arkadaşının 'burada senin yiyecek ekmeğın yok' şeklinde işini kaybetmekle tehdit edildiğini belirtmiştir.

Bununla beraber katılımcılar cinselliğın genelde (3) yasak, (2) ayıp ve (1) suç olarak görüldüğünü belirtmişler ve bu durumu cinsellik ve ihmal ve istismar eğitimlerinin verilmeyişi ile bağdaştırmışlardır. 1 numaralı katılımcı bu tür eğitimlerin gerekliliğini şu şekilde açıklamıştır: Bir de eğitim vermiyoruz bence çocuklara cinsellikle ilgili bir eğitim verilmiyor ya da ne bileyim ihmal ya da istismarla ilgili bir eğitim verilmiyor. O yüzden de çocuklar ne olduğunu bilmiyorlar... Biz öğretmediğimiz için de ya da büyükler olarak toplum tarafından öğretilmediği için kültür olarak bizim toplumumuzda cinselliği konuşmak ayıp ya da ...suç gibi karşılanıyor.

Bu eğitimin psikodrama tekniklerinin ve istismar ve ihmalin doğasını öğrenmenin ötesinde kişisel ve profesyonel yararları olduğu belirtilmiştir.

Kişisel Yararlar

Katılımcılar bu eğitimin kişisel anlamda (2) düşünme fırsatı, (3) paylaşma isteğini tatmin etme ve (2) yüzleşme imkanı sağladığını dile getirmişlerdir. Diğer yararlar (2) güçlü durma, kendini tanıma ve kişisel gelişim olarak açıklanmıştır. 1 numaralı katılımcı kendini tanıma sürecini kendine özgü bir şekilde açıklamıştır: ben mesela biraz çekingendim, toplum içinde kendimi ifade etmekte bazen sorunlar yaşayabiliyordum. Ama grupta sıcak bir hava vardı ve bu da bu sayede kırıldı. Ve gizlilik olduğu içinde herkes kendini rahatça açabildi. Bu da çok etkiliydi. ... kendi geçmişime döndürdü ... Ve gerçekten benim için ihmal ya da istismar olan bir şeyler var mıydı gibi. Geçmiş defterleri açmamı sağladı. 2 numaralı katılımcı ise kişisel gelişim sürecini kendimize söylemediğimiz şeyler konusunda çok fazlaca yararı var ve bunları görünce gerçekten o kişisel gelişimimize de bir katkı sağlıyor şeklinde açıklamıştır. Özellikle katılımcılar psikodramanın (2) cesaret kattığı, özgüven geliştirdiği (1) hayatın tadını çıkartmanın önemli olduğunun farkına varılmasına yardım ettiğini vurgulamanın yanında psikodramanın esneklemeye yardım ettiğini de belirttiler:(3) Benlerimizi burada oturtturduk sandalyeye. ... Burada gördük ki mesela o benleri çatıştırırken ... bazen birbirlerine karışabiliyorlar bazen hani biri ağır basıyor... ama hani bir bütünlük var.

Profesyonel Yararlar

Psikodrama yoluyla istismar ve ihmal olayları incelence (2) kararsızlık ve (2) çaresizlik duygularının ortaya çıkabileceği, psikodramanın (1) önyargısız olma, (2) yargılamama, (1) profesyonel hissini geliştirmeye özellikle (2) bütüncül bakmaya yardım edebileceği belirtilmiştir.

Bu faydaların bir tanesi farkındalık kazandırılması olarak ortaya çıkmıştır. 1 numaralı katılımcı şu şekilde açıklamıştır: Bu eğitim bana farkındalık kazandırdı. ... Bunun sayesinde mesela insanlara daha farklı bakabilmeyi gördüm. Aynı katılımcı etrafındaki insanların ihmal ya da istismar davranışlarını sergilerken, çocuklarına bu şekilde davranırken, bu davranışların ihmal ya da istismar olduğunu düşünmediklerini ve farkındalık

yaratmanın insanların kendi davranışlarını sorgulamada yararlı olabileceğini vurgulamıştır. Diğer bir katılımcı (3) özellikle tükenmişlik hissinin farkına varılmasının önemini kendine özgü bir şekilde şöyle açıklamıştır: tükenebilmeyi de biraz gördük. ... Burada gerçekten bazı hikayelerden sonra özellikle o kişi yani istismara uğrayan kişiyseniz ya da oradaki rolünüz daha böyle hani tüketecek şekildeyse gerçekten eve giderken çok ağır hissettiğimi böyle yani düşünüyorum şu an. ... Hani buradaki olayları tabi ki birebir anlatarak değil ama hani mesela yasta annesini kaybeden bir arkadaşımızı işlediğimiz gün ben gerçekten eve gidip anneme böyle sımsıkı sarıldığımı yani biliyorum. Ve gözlerim dolu dolu, annem ne oldu dediğinde hani koptum. Gerçekten seni kaybetmekten korktum diye.

Farkındalık sürecinde psikodrama eğitiminde (1) sağlam durma, sakin durma becerilerinin yanında, bir insanın hayatına mal olabilecek (2) yetememe hissinin de önemli olduğunun anlaşıldığı vurgulanmıştır. (3 numaralı katılımcı tükenmişliğe rağmen kendini onarabilme fırsatının da olabileceğini şu şekilde betimlenmiştir: evet tükenebiliriz ama mesela orada senin farklı farklı mesleki elemanlarla bir ilişkilerin var. Mesela arkadaşlarından o raddede bir süpervizyon gibi bir konuşma yapıp şey alabilirsin geri bildirim alabilirsin. Yine senin mesela bir daha üstünde olan bir hocan var. ... tükensek bile bizi onaracak kişiler, kurumlar, kuruluşlar ya da o yapılar var.

Psikodramanın empatiyi arttırmada çok yararlı olduğu vurgulanmıştır: (3) empati yaparak anlamamanın gerçekten şu an önemli olduğunu düşünüyorum. Hep başta aklıma o geliyor yani birinin yerine kendini koyuyorsun sadece onun yerinde olmakla kalmıyorsunuz onun için işte üzülüyorsunuz, sevinyorsunuz, karar vermeye çalışıyorsunuz. Ve gerçekten buydu benim için burada temel olan diye düşünüyorum. ... Yani birinin yerinde olduğunda gerçekten onun gibi üzülebiliyorsun ya da olaylara sırf tamamıyla onun gözünden bakabiliyorsun ve bunun gerçekten karşımızdaki insanı anlamada kendime çok fazlaca bir şeyler kattığımı düşünüyorum. Yani sadece onun yerine koymadım kendimi, o gibi de olabildim. Bence bu çok önemliydi. Aynı katılımcı ayrıca, soru sorma şeklinin de önemli olduğunu vurgulamıştır:

bu zamana kadar tüm derslerde gördük, karşındaki ... danışanına 'neden' diye soru sormazsın ya da ... sorgulayıcı sorular sormazsın. Ama burada o kişinin yerine geçince gerçekten ... 'neden' diye sorduğunuzda karşımızdaki kişinin cevabı olamayacağını da böyle görmüş olduk. Özellikle empati sayesinde katılımcılar sadece (1) istismarı yapan değil istismara uğrayan, ikisine de farklı açılardan bakmayı öğrendiğini ve (2) sadece istismara uğrayan kişinin değil de istismarı yapan kişinin de kendince haklı nedenleri olabileceğini de görmüş olduğunu belirtmişlerdir.

Empatinin yanında katılımcılar eğitimin iletişim kurabilme, dinleyebilme ve anlayabilme gibi konuların önemini kavramak açısından faydalı olduğunu belirtmişlerdir. 1 numaralı katılımcı bir insanla karşılaştığımda nasıl konuşmam gerektiğini, onunla nasıl iletişim kurmam gerektiği konusunda bilgi edindim. ... yargılamadan onu dinlemem gerektiğini öğrendim. Katılımcılar (3) sadece anlıyorum demenin o kişi için çok onarıcı olabileceğini kavramanın yanında, iletişimin özellikle olaylara açıklık getirebilme yoluyla kuvvetlendiğini belirtmişlerdir. 2 numaralı katılımcı bu süreci şu şekilde açıklamıştır: arkadaşlarım mesela bir şeye üzülüyorlar hani neye üzülüğünü söylüyor sonra diyorum ki seni daha çok üzen bir şey var mıydı? Bunu düşünerek geçmişine gidiyor, ... aslında onu yaralayanın ne olduğunu buluyor. Bu şekilde bir şey öğrendik ve bu şekilde iletişimimiz daha da kuvvetlendi diye düşünüyorum.

Psikodramanın diğer bir profesyonel yararı bu konuyu bir ihtisas alanı olarak seçme şeklinde ortaya çıkmıştır: (3) Ben kendi adıma çocuk ve ergende klinik psikopatoloji çalışmak istiyorum. ... Buraya geldikten sonra bu alanla ilgili çok daha fazla işte gönüllü projeler olsun ya da internette takip etmek olsun, bir yerlere katılmak olsun, bunların da yolunu açtı benim için. ... Yani bir yerlere gidiyorum, karşılığında yeni insanlarla tanışıyorum. Yeni bir şeyler yapıyorum ve bir şeyler öğreniyorum, bunun kapısını da bana çok açtığımı düşünüyorum. Bir şeyleri netleştirdiğini de düşünüyorum yani hep çocuk ve ergen çalışmak istiyorum deyip de burada bu kadar olayda belki de kendime dönüp şunu da diyebilirdim. Hani gerçekten aslında ben bunu yapmakta zorlanabilirim. Ya

da farklı bir alan seçebilirim. Ama bu bende böyle bir etkiden çok hani gerçekten aslında ben bu alanda olmak istiyorum.

Katılımcılar ayrıca, psikodramanın çocuklarla görüşme becerisinin geliştirilmesinde, (1) çözüm yolları bulunmasında ve (3) verilen kararın herkesi etkileyebileceğinin farkına varılmasında yararlı olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcılar multidisipliner çalışmaya yönelik ön yargının azalmasında ve prosedürel yaklaşımdan sakınılmasında da psikodramanın önemli olduğunu vurgulamışlardır. 3 numaralı katılımcı multidisipliner çalışmaya yönelik ön yargıda azalmayı kendine özgü bir şekilde şöyle açıklamıştır: Psikoloji okuyorum. ...sosyal hizmet, PDR gibi bu alanlar da hep böyle bir ayrışma vardı aramızda. İşte sanki onlarla çalışamayız ya da ben bir şeyi çok biliyorsam karşı grup bilemiyor gibi. Böyle bir önyargı içerisindeydim. ... böyle bir önyargımı kırması açısından da çok faydalı olduğunu düşünüyorum bu grubun benim için. Aynı katılımcı prosedürel yaklaşımdan sakınmanın gerekli olduğunu da şu şekilde açıklamıştır: işte yönetmelikler prosedürler... burada bazı olaylarda şeyi çok gördük: amirlerin ...olaya nasıl müdahil olup da yani gerçekten kişiler açısından çok kötü sonuçlar doğurabileceğini.

Psikodrama Eğitimini Geliştirme Önerileri

Katılımcılar eğitimi geliştirmekle ilgili birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Katılımcılar eğitimin diğer bölümlerde okuyan öğrencilere, örneğin (3) hukuk ve (2)tıp öğrencilerine verilmesini önermenin yanında farklı meslek gruplarına da sunulmasını önermişlerdir.

Katılımcılar vaka örneklerinin (1) sayısının arttırabileceğini belirtmişlerdir. 2 numaralı katılımcı bu görüşü biraz daha genişleterek duygusal istismar ve zorbalıkla ilgili vaka çalışmalarının eğitime eklenmesini şu şekilde dile getirmiştir: biz genelde burada vaka örneği olarak işte fiziksel istismar yaptık, cinsel istismar yaptık ve bunların içinde hepsinin duygusal istismar vardı ihmal de vardı. Hani bu duygusal istismar hakkında da konuştuk ama böyle tamamıyla bir vaka yapmadık. Belki duygusal istismar da bir vaka

olarak eklenebilir. ... Bir tane çok yoğun duygusal istismarın olduğu işte belki bir akran zorbalığının olduğu ...bir şey daha belki eklenebilir. Buna bağlı olarak1 numaralı katılımcı vaka örneklerinin ne şekilde sonuçlandırıldığının da tartışılmasının önemli olduğunu vurgulamıştır: birkaç olayın sonucunda neler oldu yani önümüze öyle bir şey mesela böyle böyle oldu sonucunda da bu oldu gibi. Somut örnekler olabilir belki. Katılımcılar için geribildirim almak da önemli olmuştur. 3 numaralı katılımcı bu ihtiyacı şu şekilde dile getirmiştir: Hani böyle üç ayda bir altı ayda bir acaba hani toplanıp da geri bildirim alınabilir mi diye? ... Belki böyle uzun vadede toplanmalar olabilir. Diğer bir katılımcı görülen vakaların ileride paylaşılmasının önemini vurgulamıştır:(1) gerçekten bu eğitimi almış kişiler sonrasında meslek hayatına başlayacaklar ve gerçekten böyle vakalarla karşılaşabilirler. Ve biz tekrar buluşup mesela bunları paylaşma belki çok şey katabilir. Yeni öğrenenlerle paylaşabiliriz ya da beraber paylaşabiliriz.

TARTIŞMA

Bu çalışmada üniversite öğrencisi gençlere “Çocuk istismarı ve ihmali konusunda psikodrama yöntemiyle verilen farkındalık eğitiminin etkileri araştırılmıştır. Psikodrama, Levy Moreno tarafından 20. yüzyılın başlarında uygulanmaya başlanmış bir grup psikoterapisi yöntemidir (24). Psikodramanın temeli rol oynamaya dayanır. Oynama süreci bir başkasını veya farklı koşullarda kendini canlandırma sürecidir. Bireyler yaşam süreçleri boyunca farklı kişilerle pek çok farklı rolü canlandırırlar. Kişilerin bu rollerde diğerlerine nasıl davrandıklarının farkına varması bireylere davranışlarını değiştirebilme imkanı verir. Farklı rolleri oynama yoluyla psikodrama, kişinin yeni yönlerini yaşamasını ve öğrenmesini teşvik eder. (25). Psikodramanın temel teknikleri çocukta rol gelişiminin beş aşamasına ve rol öğreniminin kaynaklarına dayanır (26). Temel psikodrama teknikleri, ‘eşleme’, ‘ayna’ ve ‘rol değiştirme’ dir.

Psikodramada protagonistin eylem sırasında kendini ifade etme konusunda zorlanma yaşadığı durumlarda eşleme yöntemi kullanılarak başka bir katılımcının protagonist adına konuşması, Moreno'nun (1946) Rol Kuramına göre çocuğun

anneyi kendi uzantısı olarak algıladığı dönemi yansıtır. Çocuğun yaşamı için gerekli olan, kendisinin yerine getiremediği her türlü gereksinimi anne tarafından anlaşılır ve yerine getirilir (26). Psikodramada kullanılan temel yöntemlerden bir diğeri olan aynalama yöntemi de kişinin dış dünya ile kendisi arasındaki karşılıklı etkileşimi gösterir. Teknik olarak ayna, protagonistin kendi yansımasını dışarıdan görmesini ve daha gerçekçi değerlendirmesini sağlar (27). Rol değiştirme tekniğinde ise katılımcı kendisini başkasının rolüne sokar, o rolü oynar. Protagonist de bu teknikle karşıdaki kişinin rolünü oynarken, onu yaşar ve hisseder. Onun yerini alınca, onun dili ile konuşup, onun gözü ile görünce, rol değiştiren kişinin görüş açısı değişir (26). Bu çalışmada her üç teknik de kullanılmıştır. Eşleme yöntemi senaryoda rol alan kişilerin zorlandığı durumlarda sıkça kullanılmış ve bu sayede diğer grup üyeleri de o rolde neler hissedebileceğini yakından yaşamışlardır. Bu yöntem gerek rolü oynayan, gerekse eşleyen kişide aynı anda eylem içgörüsü oluşmasına yardımcı olmuştur.

Moreno'nun spontanlık-yaratıcılık kavramı psikodramanın ve eylem kuramının köşetaşdır (28). Travmatik durumlarda ya da travmatik durumlar üzerinde çalışılırken kişinin spontanlığı etkilenebilir. Travmatik durumlarla çalışılırken spontanlığın yeri ve işlevi önemlidir. Spontanlık dışsal streslere karşı kişinin içsel uyumunu sağlamada olduğu kadar, aynı zamanda iyileşmeyi de hızlandıran temel bir öğedir. Psikodramanın spontanlık ve yaratıcılığı güdüleyici etkisi kişinin yeniden harekete geçmesini ve kendini ifade edebilmesini kolaylaştırır (29). Bu çalışmada, özellikle istismar ile ilgili oturumlarda senaryolar bir çerçeve olarak verilmiş olsa da, senaryoların işlenmesi, içeriğin ve akışın oluşturulması üyelerin spontanlığına ve yaratıcılığına bırakılmıştır. Bu süreç üyelerin spontanlık ve yaratıcılığının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Psikodrama ve sosyodrama teknikleri, en yaygın kullanım alanı olan grup psikoterapisine ek olarak eğitim etkinliklerinde uzun yıllardır kullanılmaktadır. Moreno tarafından başlatılan bu yöntem daha sonra tarih, sosyal çalışmalar, kültürel konular, yabancı dil, yaşam becerileri, edebiyat, psikoloji, tıp, hemşirelik ve erişkin eğitimi

alanlarında da kullanılmıştır (30). Propper (2003) drama ve edebiyat eğitimlerinde psikodrama yöntemlerini bizzat kullandığını belirterek, bu eğitim yöntemiyle öğrencilerinin roman karakterleri ve temalarıyla içsel bağlantılar kurduklarını ve bunun çok etkin bir eğitim olduğunu gözlediğini vurgulamıştır (31).

Çalışmanın bu alanda bir ilk olması nedeniyle etkin olup olmadığının değerlendirilmesi de ayrı bir önem taşımaktadır. Geleneksel eğitim yöntemine göre çok daha fazla zaman ve emek gerektiren bu eğitimin yararlılığının gösterilmesi, devamına ve yaygınlaştırılmasına karar vermek açısından gereklidir. Bu nedenle çalışma grubunun kazanımları, hem nicel hem nitel yöntemlerle değerlendirilmiştir.

Nicel değerlendirme, daha çok fen bilimleri alanında yapılan çalışmalarda tercih edilen bir yöntemdir. İstatistiksel değerlendirmelerin anlamlı bulunabilmesi için genelde 30'un üzerinde denekten veri toplanması arzu edilir. Sayının daha az olduğu durumlarda parametrik olmayan testler kullanılarak yine de istatistiksel anlamlılık araştırılabilir (32). Bizim çalışmamızda psikodrama grubunun verimli olabilmesi için 30 kişilik büyük bir grupta çalışma yapma şansı bulunmuyordu. Çalışmayı tamamlayan 11 üyenin ön test ve son test sonuçları parametrik olmayan yöntemlerle karşılaştırıldı. Karşılaştırmada bilgi testinde (16) ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı bir artış saptandı. Bu test, planlanan öğrenim hedeflerine uygun olarak yapılandırıldığı için bu sonuç beklentilere uygundu. "Farkındalık ölçeği" olarak adlandırılan ölçek ise 20 tane senaryodan oluşan ve senaryoda söz edilen durumların istismar olup olmadığı konusunda yorum niteliği taşıyan bir ölçektir (16). Dünya literatüründe başka bir örneği olmadığı gibi, yorumların kültürden kültüre değişebilme özelliği nedeniyle de geliştirilmesi ve standardizasyonu zor bir ölçektir. Grup üyelerinin bu ölçeğe eğitim öncesi verdikleri yanıtların puanı ile eğitim sonrası puanları arasında istatistiksel olarak farklı olmasa da bir artış vardı. Farkın istatistiksel olarak yeterince yüksek bulunmamasının, ölçeğin verilen eğitimdeki öğrenim hedefleri ile tam örtüşmemesi ya da grup üyelerinin sayısının görece az olmasına bağlı olabileceği düşünülmüştür.

Bu çalışmada da çocuk istismarı gibi karmaşık bir kavramın eğitiminden söz edilirken, verilen eğitimin yararlarını araştırmak için nicel ölçüm araçlarının psikodramatik yöntemle yapılan eğitimin yarattığı değişimleri açıklamada yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Bu nedenle değerlendirmenin nitel bir değerlendirme ile desteklenmesinin yararlı olacağı görüşüne varılmıştır.

Nitel değerlendirme sürecinde, katılımcılar eğitimin birtakım yararları olduğunu dile getirmişlerdir. Bu yararlar psikodrama ve çocuk istismarının doğası ile ilgili olmanın ötesine geçmiş olup, kişisel ve profesyonel yaşamla ilgili olmuştur. Katılımcılar kişisel açıdan bu eğitimin düşünme, yüzleşme, kendini tanıma ve güçlü durma fırsatı sağladığını, paylaşma isteğini tatmin ettiğini ve kişisel gelişimi desteklediğini vurgulamışlardır. Profesyonel açıdan, psikodramanın önyargısız olma, yargılamama, profesyonellik hissini geliştirmeye özellikle bütüncül bakmaya yardım ettiği de belirtilmiştir. Yine, psikodramanın özellikle tükenmişlik konusunda farkındalık kazandırdığı, tükenmişliğe rağmen kendini onarabilme fırsatı yarattığı, bazı durumlarda yetememe hissini yanında sağlam durma, sakin durma becerilerinin de önemli olduğunun anlaşıldığı vurgulanmıştır. Empatinin yanında katılımcılar eğitimin iletişim kurabilme, dinleyebilme ve anlayabilme gibi konuların önemini kavramak açısından faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklarla görüşme yeteneği geliştirmenin, çözüm yolları bulmanın ve verilen kararın herkesi etkileyebileceğinin farkına varmanın yanında katılımcılar bu eğitim sayesinde multidisipliner çalışmaya yönelik ön yargılarının azaldığını ve prosedürel yaklaşımdan sakınmaları gerektiğinin farkına vardıklarını belirtmişlerdir.

Çocuk istismarı ve ihmali gibi hassas bir konuda psikodrama yöntemiyle eğitim yapmanın içgörü ve empati yeteneğini geliştirmesi beklenen bir sonuçtur. Bu yöntemin bu tür bir eğitimde çok yararlı olabileceği profesyonellerle yapılan daha önceki psikodrama eğitimlerde de gözlenmiştir (12). Bu çalışmada, o eğitimlerde bir tam gün, ya da iki yarım gün şeklinde uygulanan yöntemden daha uzun süreli ve çocuk istismarının her türünü içeren olgular üzerine çalışmalar yapılmış, ayrıca çocuk istismarı olgularıyla çalışmaya başlamadan önce ilk

dört oturumda kendileri hakkında içgörü kazanmalarını sağlayacak oturumlar gerçekleştirilmiştir. Bu tarz bir eğitimin daha derin ve kalıcı bir öğrenme süreci yaratacağı düşünülmektedir. Bu yöntem üyelerin öncelikle kendi kişisel gelişimlerini hızlandırmış, bu olgularla çalışmaya başlamadan önce öğrencilere kendi çocukluk incinmişliklerini gözden geçirme olanağı tanımıştır. İhmal ve duygusal istismar oturumları için senaryo verilmemiş, onun yerine kendi çocukluk anılarından yola çıkılarak çalışmalar yapılmıştır. Böylece hem kendi geçmişlerinde yaşadıkları duygusal istismar ve ihmallerle yüzleşmeleri, hem de bu tarz istismar ve ihmalin yaratacağı duygusal yükü yakından anlamaları sağlanmıştır. Fiziksel ve cinsel istismar oturumları ise gerçek olgulardan oluşan senaryolar üzerinden yapılmıştır. Bunun nedeni grupta herhangi bir üyede böyle ağır ve yoğun bir istismar yaşanmış olsa bile, bu kadar özel ve travmatik bir yaşantının çalışılmasının, bir eğitim grubu için uygun olmayacağı düşüncesidir. Bunun yerine bu iki durum için yaşanmış olgulardan yola çıkılarak hazırlanmış senaryolar kullanılmış, bu senaryolar-daki roller aracılığıyla öğrenim hedeflerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Psikodramada senaryolar kullanılarak oyun oynanması, sık kullanılan bir yöntem değildir. Grup terapisi amacıyla yapılan oturumlarda üyelerin spontan paylaşımlarını ketleyebilir. Ancak bu çalışmada amaç eğitim olduğu için, daha yararlı olacağı düşünülen bu yöntem özellikle tercih edilmiştir.

Çocuk istismarı ve ihmali gibi duygusal olarak yoğun bir konuyla uğraşmanın risklerinden biri de mesleki tükenmişlik yaşanması olasılığıdır. Tükenmişlik duygusal, bilişsel ve fiziksel yorgunlukla kendini gösteren, zaman içinde yavaşça gelişen bir süreçtir. Bu duyguya bıkkınlık, yıpranma ve yaşama karşı olumsuz tutumlar geliştirme eşlik eder (33). Odak grup görüşmesinde açığa çıkan duygulardan biri bu konuyla uğraşırken tükenmişlik yaşanabileceğinin farkına varılması ve bunu önlemek için bir şeyler yapılması gerektiğinin anlaşılması olmuştur. Bu da meslek yaşantılarına başlamadan önce edinilmiş bir deneyim ve farkındalık olarak öğrencilere yararlı olmuştur.

Nitel çalışmada katılımcıların eğitimle ilgili olarak vurguladıkları yararlar empati, farkındalık ve

tükenmişlik konularının da ötesine geçmiştir. Bu algılanan yararlar psikodrama yönteminin çocuk istismarı ve ihmali alanında mezuniyet öncesi ve sonrası eğitimlerde kullanılmasının birçok açıdan yararlı olabileceğine işaret etmektedir. Katılımcılar eğitimi geliştirmekle ilgili birtakım önerilerde de bulunmuşlardır. Bu öneriler arasında eğitimin hukuk ve sağlıkla ilgili diğer bölümlerde okuyan öğrencilere ve meslek elemanlarına da sunulması, vaka örneklerinin sayısının artırılması, duygusal istismar ve zorbalıkla ilgili vaka çalışmalarının eğitime eklenmesi bulunmaktadır. Bu öneriler doğrultusunda psikodrama yöntemi ile ileride verilecek eğitimler geliştirilebilir.

SONUÇ

Çocuk istismarı ve ihmali, özellikle meslekleri nedeniyle çocuk alanında çalışan ya da gelecekte çalışacak olan profesyonellere ve öğrencilere tüm

yönleriyle öğretilmesi gereken önemli bir konudur. Eğitim alanında psikodrama ve sosyodrama yöntemleri bir süredir kullanılmakta olsa da çocuk istismarı ve ihmali konusunun eğitiminde kullanılması yeni bir yaklaşımdır. Bu çalışmada, bu konunun öğretilmesi için psikodrama yönteminin yararlı olduğu nicel ve nitel değerlendirmelerle gösterilmiştir. Bu alanda psikodrama yöntemi ile yapılacak eğitimlerin devam etmesi ve daha çok sayıda kişiyle nicel ve nitel değerlendirmeler yapılması sonucunda bilgi birikiminin daha da artacağı öngörülmektedir.

Yazışma adresi: Prof. Dr. Figen Şahin Dağlı, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları AD Emekli Öğretim Üyesi daglifigen@gmail.com

KAYNAKLAR

1. UNICEF. Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Raporu. <http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/c/o/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf> Erişim tarihi:11.12.2015.
2. Sofuoğlu Z, Oral R, Aydın F, Cankardeş S, Kandemirci B, Koç F, Halıcıoğlu O, Akşit S. Türkiye’nin üç ilinde olumsuz çocukluk çağı deneyimleri epidemiyolojik çalışması. *Türk Pediatri Ars* 2014; 49: 47-56.
3. Ulukol B, Sethi D, Kahilogullari AK. Adverse Childhood Experiences Survey among University Students in Turkey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2014.
4. Dağlı T, İnanıcı MA (ed). Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri İçin Başvuru Kitabı İhmal ve İstismara Uğrayan Çocuğa Bütüncül Yaklaşım. Ankara, Fersa Ofset Matbaacılık, 2011.
5. Silverman AB, Reinherz HZ, Giaconia RM. The long-term sequelae of child and adolescent abuse: A longitudinal community study. *Child Abuse Negl* 1996; 20: 709-723.
6. Kendler KS, Bulik CM, Silberg J, Hettrema JM, MyersJ, Prescott CA. Childhood sexual abuse and adult psychiatric and substance use disorders in women: an epidemiological and cotwin control analysis. *Arch Gen Psychiatry* 2000;57:953-959.
7. Klonsky ED, Moyer A. Childhood sexual abuse and non-suicidal self-injury: meta-analysis. *Br J Psychiatry* 2008;192:166-170.
8. Şahin F. Çocuk istismarı olgularının multidisipliner izlemi. Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı içinde (ed. O. Polat) Ankara, Seçkin Yayıncılık: 329-338, 2007.
9. Dağlı T, İnanıcı MA (ed) Üniversiteler İçin Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri El Kitabı. Ankara, 2010.
10. Kellermann PF. Psikodramaya Derinlemesine Bakış. Gökler B, Gökler Danışman I, Mavili Aktaş A (çeviri) Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
11. Gülpınar MA, Dağlı T, İnanıcı MA, Şahin F. Hastane Temelli Çocuk Koruma Birimlerinde Çalışan Uzmanların Yeterlik Eğitimi İçin Eğitici El Kitabı. Ankara. Yorum matbaa, 2013.
12. Gökler B. Çocuk, Ergen ve Aileyle Görüşmede Psikodrama. Gülpınar MA, Dağlı T, İnanıcı MA, Şahin F (ed). Hastane Temelli Çocuk Koruma Birimlerinde Çalışan Uzmanların Yeterlik Eğitimi İçin Eğitici El Kitabı. Ankara. Yorum matbaa. s:40-41, 2013.
13. Creswell JW. Nitel Araştırma Yöntemleri. Bütün M, Demir SB (çeviri) Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013.
14. Miller W, Crabtree B. Primary care research: A multimethod typology & qualitative roadmap. In Crabtree B, Miller W (Eds.), *Doing qualitative research in primary care: Multiple strategies*. Newbury Park, CA: Sage Publications, pp: 3-28, 1992.
15. Henwood KL, Pidgeon NF. Qualitative research and psychological theorizing. *Br J Psychol* 1992; 83: 97-111. doi: 10.1111/j.2044-8295.1992.tb02426.x
16. Altan H. Üniversite öğrencisi gençlere çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan eğitimin bilgi ve farkındalıklarına etkisi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora tezi. 2015.
17. Patton MQ. *Qualitative Evaluation and Research Methods*, 2nd ed., Newbury Park. Sage, 1990.
18. Strauss A, Corbin J. *Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria*. *Qual Sociol* 1990; 13: 3-21.

19. Glaser BS, Strauss A. The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research. London: Weidenfeld and Nicolson, 1967.
20. Dey I. Qualitative Data Analysis: A User-friendly Guide for Social Scientists. New York, Guilford and King's Lynn: Biddles Ltd., 1983.
21. Elliott, R. Comprehensive Process Analysis: Understanding the change process in significant therapy events. In Packer MJ & Addison RB (Eds.), Entering the circle: Hermeneutic investigation in psychology. Albany, NY, US: State University of New York Press. pp. 165-184, 1989.
22. Guba EG, Lincoln YS. Fourth Generation Evaluation. Newbury Park (CA): Sage., 1989.
23. Stiles WB. Quality Control in Qualitative Research. Clin Psychol Rev 1993; 13: 593-618. doi: 10.1016/0272-7358(93)90048-Q
24. Moreno JL. Psychodrama without words. First volume. New York, NY, US: Beacon House, pp: 216-219, 1946.
25. Sharf RS. Psikoterapi ve psikolojik danışma kuramları. Kavramlar ve örnek olaylar. Acar NV (Çeviri Ed.) Ankara, Nobel Yayınevi, 2014.
26. Özbek A, Leutz G. Psikodrama: Grup Psikoterapisinde Sahnesel Etkileşim. 2. Basım, Ankara, Psikodrama Enstitüsü Yayınları No:1, 2003.
27. Fontaine P. Avrupa Gözüyle Psikodrama Eğitimi. Doğaner İ. (Çeviri Ed.) İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 2001.
28. Baim C, Burmeister J, Maciel M. Psikodrama: Kuram ve uygulamadaki gelişmeler Doğaner İ. (Çeviri Ed.), Ankara, Nobel Yayıncılık, 2007.
29. Kellerman PF, Hudgins MK. Psychodrama with trauma survivors. Londra, Jessica Kingslay Publishers, 2000.
30. Sternberg P, Garcia A. Sociodrama: Who is in your shoes? Second edition. Connecticut, Prager publications, 2000.
31. Propper H. Psychodrama as experiential education: Exploring literature and enhancing a cooperative learning environment. Psychodrama in the 21st Century: Clinical and educational applications. Gershoni J (Ed.) New York: Springer, s: 229-236, 2003.
32. Gamgam H, Altunkaynak B. Parametrik olmayan yöntemler. 5. Basım. Ankara, Seçkin Yayıncılık. 2013.
33. Yalın A. Tükenmişlikle baş etme yolları. Dağlı T. İnancı MA. (ed) İhmal ve İstismara Uğrayan Çocuğa Bütüncül Yaklaşım içinde s: 214-216. Ankara. Fersa Ofset Matbaacılık, 2011